

Мотиваційні механізми регулювання освітніх міграцій: в'їзний та виїзний аспекти

Визначено, що в останні роки значно зросли темпи росту виїзду на навчання студентів з України, що може становити загрозу для національної економіки. Розглянуто заходи запобігання виїзду та мотиваційні механізми повернення спеціалістів після навчання за кордоном в Україну. Запропоновано методи підвищення конкурентоздатності вітчизняних регіональних освітніх систем, як один з основних заходів запобігання масового виїзду студентів для навчання за кордон.

Ключові слова: освітня міграція, навчання за кордоном, регіональні освітні системи.

Постановка проблеми. Країни ЄС в останні роки значно активізували свої програми навчання для іноземних студентів. Для держави це дозволяє забезпечувати розвиток своїх регіональних освітніх систем шляхом залучення студентів, що оплачують навчання. У випадку безкоштовних варіантів навчання чи навіть виплати стипендії ставиться вимога роботи у державі навчання певної кількості років для компенсації, чим задовольняється попит регіональних ринків праці та забезпечуються необхідні темпи розвитку економіки. У такому випадку економіка переважно отримує набагато краще підготовленого спеціаліста, який вже знає мову держави, місцевий менталітет і з висою імовірністю в майбутньому залишиться проживати в цій державі, буде ефективно працювати та запобігати ментальному дисонансу з місцевими умовами, ніж звичайний працівник-мігрант. У зв'язку з цим створено спеціальні програми залучення студентів з інших країн, у тому числі з України, що може значно зашкодити соціально-економічному розвитку її регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми освіти та освітньої міграції в Україні досліджувалися у наукових працях О. Власюка, І. Гнибіденка, О. Грішньої, Т. Драгунової, Е. Лібанової, О. Піскуна, С. Пирожкова, О. Позняка, І. Прибиткової, Л. Семів, Л. Янковської, О. Хомри, Р. Патори, та інших.

Мета даного дослідження – визначити заходи запобігання різкого збільшення виїзду студентів на навчання за кордон та розробити мотиваційні механізми їх повернення після навчання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Актуальність даного дослідження зростає в зв'язку зі значним ростом числа студентів, що їдуть навчатись за кордон з нашої держави, що в свою чергу може викликати негативні наслідки для формування регіонального ринку праці України.

На сьогодні Україна у плані трудової міграції є регіоном-донором і в цій якості щорічно втрачає понад півмільйона найактивніших, достатньо кваліфікованих і освічених громадян [4, с. 166]. А в найближчому часі може стати також і донором закордонним освітнім закладам в якості постачальника абітурієнтів. Кількість українських студентів, що виїжджають навчатися за кордон, особливо в Польщу, зростає з кожним днем. В останні роки в Польщі та Чехії з'явилося чимало організацій та ВНЗ, які пропонують навчання українським абітурієнтам, що закінчили середню школу. Серед них – «Євро Універ» (<http://www.eurouniver.com.ua/>), Центр Європейської Освіти (<http://osvita.eu/ua/catalog/service/education-in-poland/>) та багато інших. Причому ціни на навчання та підготовчі курси є досить демократичні і в багатьох випадках нижчі за ціни навчання за семестр в українському ВНЗ III-IV рівня акредитації в великому обласному центрі. Організуються спеціальні освітні тури в ВУЗи інших держав. Для прикладу освітні тури по ВУЗах Польщі (<http://study-and-travel.lviv.ua>), які ставлять за мету ознайомити майбутніх студентів з особливостями навчальних закладів, їх інфраструктурою, викладачами та студентами.

Навчальні заклади в Україні ще не встигли визначити масштаби проблеми від конкуренції з вузами інших держав за рахунок своєї великої інертності, непристосованості до ринкової конкуренції за платного студента. Таким чином, усе більше випускників середніх шкіл, що недобрали балів незалежного оцінювання, спрямували свій погляд на навчальні заклади країн Центральної та Західної Європи як можливу альтернативу вітчизняним ще й з можливістю більшої перспективи працевлаштування в подальшому за кордоном. При цьому варто відзначити, що за сучасним економічним становищем такі країни, як Чехія і Польща будуть у значному вигравші в перспективі вибору місця навчання вітчизняним абітурієнтом. Також, через історично слабкий розвиток університетської науки через наявність академічної українські ВНЗ найближчим часом будуть значно програвати університетам розвинених країн. У першу чергу це пов'язано з рейтингами вузів, за якими досить часто абітурієнти обирають собі навчальний заклад, адже в подальшому очевидно при працевлаштуванні більшу вагу буде мати диплом більш рейтингового ВУЗу. Рейтинги вузів зараз складаються на основі таких показників, як кількість публікацій у

найбільш престижних наукових журналах (рейтинги ARWU, SCImago), індекси цитування (рейтинги ARWU, THE, QS, SCImago), експертні оцінки, дані з різного роду анкет (рейтинги THE, QS), кількість випускників, частка аспірантів серед учнів, пропорція «співробітник / студент» (рейтинги THE, QS), пропорція іноземців серед студентів і співробітників, спільні публікації з іноземцями (рейтинги THE, QS, SCImago). Без науки при університетах вітчизняні вузи приречені бути в кінці таких рейтингів та й узагалі найближчим часом з них зникнути – тільки за перших шість місяців 2013 року з міжнародного рейтингу Webometrics Ranking of World's Universities «вилетіло» 5 вітчизняних навчальних закладів [2].

Як бачимо, ситуація з ефективним відтворенням регіональних освітніх систем України в найближчі роки може значно ускладнитись через наростаючу конкуренцію з навчальними закладами країн сусідів, котрі можуть скористатися певними недоліками реформування системи освіти України та отримати переваги для своїх регіональних освітніх систем, регіонального ринку праці та національної економіки, зокрема через поетапну активізацію освітньої міграції в рамках транскордонних переміщень. Ситуацію, що склалася необхідно обов'язково моніторити для визначення необхідних заходів, які обов'язково доведеться приймати у випадку значного відтоку вітчизняних студентів у закордонні навчальні заклади. Такий відтік у першу чергу негативно відобразиться на вітчизняних регіональних освітніх системах і в недалекій перспективі – на вітчизняних регіональних ринках праці та національній економіці.

Труднощі регулювання таких процесів у першу чергу виникають на основі гострого браку інформаційного забезпечення. Так, немає чіткої статистики щодо тих осіб, які виїжджають за кордон на навчання – у наукових роботах та у ЗМІ дані різняться інколи у десятки разів. Загальну кількість студентів, що виїжджають отримувати освіту за кордоном оцінюють від 18-20 тисяч щорічно до 30 тисяч загалом [1]. За офіційними даними звіту польської освітньої організації «Перспективи», кількість українських студентів, що навчаються в Польщі у 2011/2012 н. р. зросла вдвічі порівняно з 2009/2010 рр. і досягла 6300 осіб. Цього року таке збільшення очікують на число близьке до 10 тисяч [3]. Такі швидкі темпи росту вимагають постановки додаткових завдань, які можливо реалізувати у програмі обліку студентів-мігрантів, метою якої мало б бути:

- визначення наслідків для регіональної економіки та регіональних ринків праці, що пов'язані зі значним відтоком абітурієнтів за кордон;
- облік студентів, що виїжджають на навчання за кордон;

- визначення причин виїзду і розробка заходів їх подальшого вирішення;
- розробка заходів стимулювання можливості повернення студентів після навчання в Україні.

Серед поставлених завдань визначення негативних причин, з яких абітурієнти вибирають закордонні вузи, повинне займати пріоритетне місце в зв'язку з можливістю вироблення спільних кроків їх подолання з Міністерством фінансів та Міністерством освіти і науки України. Регіональний розріз опитування по факту причин виїзду серед абітурієнтів дозволить:

- дослідити порушення неперервності освітнього процесу в регіонах держави та усунення цієї сегрегації шляхом відкриття навчальних закладів, яких не вистачає в регіонах;
- визначення регіонів, пріоритетних у підвищенні фінансування освітніх закладів;
- впровадження заходів підтримки дистанційної освіти як можливого заміника освітньої міграції;
- виокремлення напрямків освіти, більш бажаних для навчання за кордоном, та підвищення їх престижності і рівня викладання в Україні.

Однією з найсерйозніших проблем залишається проблема випуску кваліфікованих спеціалістів навчальними закладами регіону з задоволенням попиту його регіонального ринку праці, адже це є необхідною умовою для подальшого працевлаштування випускників навчальних закладів в регіоні. Особливо легко цю проблему в наш час можна простежити на прикладі галузі ІТ, зокрема сфери офшорного програмування в Україні. У цій сфері дуже швидко змінюються технології. Попит на спеціалістів різних спеціалізацій кардинально змінюється кожних 3-4 роки. Така ситуація очікується і в більшості інших сфер, де некваліфікована робота заміниться автоматизацією та актуальними будуть переважно творчі професії, які через швидку зміну технологій потребуватимуть постійної актуалізації знань. У свою чергу це призводить до того, що навчальні заклади не здатні задовольнити в умовах швидких змін попит на регіональному ринку праці на нові професії та спеціалістів з нових технологій через високу інертність навчальних програм, нестачу висококваліфікованих педагогічних кадрів, брак фінансування для забезпечення освітнього процесу за новими технологіями. Це свідчить про те, що необхідна державна програма сприяння співпраці роботодавців з вітчизняними закладами освіти, взаємодії у сфері підготовки кадрів, актуалізації знань як стратегічного напрямку управління інноваційним розвитком регіональної освітньої

системи. На регіональному рівні влада повинна забезпечити реалізацію інноваційно-креативної функції в регіоні через взаємодію освіти, науки та бізнесу з метою створення і поширення нових знань та отримання стратегічного ефекту у вигляді розвитку бізнесу, підвищення зайнятості, формування привабливості регіону для інвесторів та висококваліфікованих мігрантів, підвищення якості життя населення.

Для подолання цієї проблеми та підвищення конкурентоздатності освітньої системи необхідно розробити комплекс заходів, який повинен в себе включати:

- підвищення рівня й якості матеріальної бази закладів освіти та управління освіти. Особливу увагу для економії коштів можна звернути на спеціальні пропозиції від великих компаній для навчальних закладів – апаратного забезпечення від Google (Chromebook для шкіл) та Intel, ПЗ програми DreamSpark Academy Alliance для навчальних закладів від Microsoft, OpenSource ПЗ;
- під'єднання навчальних закладів до мережі Інтернет, представлення їх у вигляді власних веб-сторінок, порталів, стимулювання створення регіональної LCMS (системи управління контентом навчання) та VLE (віртуального середовища навчання);
- розробка програми дистанційного стажування вчителів та викладачів у регіонах у різних типах навчальних закладів, підвищення їх професійного рівня, кваліфікації, якості процедур тестування і незалежної сертифікації;
- стимулювання та заохочення економічних суб'єктів регіонів до співпраці з навчальними закладами для інтеграції економічної й освітньої діяльності, визначення попиту на спеціалістів.

Втрата конкурентоздатності системи освіти в області через повільне впровадження інновацій та відсутності корегування регіонального ринку праці попиту на ті чи інші професії може привести до значного відтоку вітчизняних студентів у закордонні навчальні заклади. Такий відтік у першу чергу негативно відобразиться на вітчизняних регіональних освітніх системах і в недалекій перспективі на вітчизняних регіональних ринках праці та національній економіці.

Конкретними заходами для підвищення конкурентоздатності освіти в Україні мали б стати додаткові заходи стимуляції співпраці освітніх, наукових установ і бізнесу:

- створення навчально-наукових комплексів з наскрізними програмами, починаючи від дитячого садочка та закінчуючи ВНЗ, з активною і системною співпрацею з бізнесом регіону;

- організація круглих столів, семінарів та інших заходів з залученням освітян, науковців та підприємців для подолання проблем забезпечення висококваліфікованих спеціалістів для регіонального ринку праці;
- розробка програм та заходів стартапного типу (startup) з відбором та залученням перспективних ідей щодо інноваційного розвитку системи освіти та співпраці з регіональним ринком праці;
- стимулювання спільних проектів освіти, науки та бізнесу, взаємодія в рамках створення регіональних LCMS та VLE;
- підтримка та створення з органами управління освіти в області та іншими зацікавленими державними органами, організаційних структур, які повинні стимулювати та контролювати впровадження інновацій в освітньому процесі, оцінювати ефект від їх впровадження;
- обговорення та розробка механізму залучення наукових кадрів та висококваліфікованих спеціалістів-практиків з реального сектора економіки до навчального процесу і підвищення якості педагогічного штату.

Очевидно, процес активізації співпраці освіти, науки і бізнесу за активної участі профільних органів державної влади вимагає достатніх часових затрат та застосування активних стимулятивних механізмів. Вказані вище заходи можуть стати дієвим базисом поступового покращення рівня конкурентоспроможності державної освітньої системи з використанням наявного інтелектуально-трудоного потенціалу та переваг вигідного геополітичного розташування.

Поряд з запобіжними заходами виїзду молодих людей на навчання за кордон, особливу увагу також необхідно приділити заходам повернення студентів, що навчалися за кордоном до національної економіки. Серед таких заходів повинні бути мотиваційні механізми, що дозволяють б отримувати від держави кошти при поверненні та відкритті власної справи чи знаходженні роботи в Україні (рис. 1).

Також не можна без уваги залишати співпрацю з студентами, що навчаються за кордоном, з їх інформуванням, що в подальшому може вплинути на прийняття їх рішення щодо повернення на Батьківщину. Позитивний ефект також можна отримати і від інтелектуально-професійної співпраці з діаспорою, що після навчання знайшла роботу за кордоном або переїхала на постійне проживання за межі нашої держави.

Висновки. Створенню програм такого плану та визначенню слабких сторін регіональних освітніх систем разом з розробкою мотиваційних механізмів для повернення студентів, що навчалися за кордоном, необхідно

Рис. 1. Заходи запобігання виїзду абітурієнтів та розробка мотиваційних механізмів повернення студентів, що виїжджають на навчання за кордон з України (Складено автором)

приділити велику увагу в процесі євроінтеграційних прагнень нашої держави, адже подальший ріст темпів виїзду абітурієнтів для навчання за кордон з неповерненням може суттєво нашкодити в подальшому економіці України.

Список використаних джерел

1. «Дістало», «набридло», «до побачення» або чому українська молодь «блукає» коридорами престижних закордонних ВУЗів? – Режим доступу : <http://versii.if.ua/publikacii/distalo-nabridlo-do-pobachennya-abo-chomu-ukrayinska-molod-blukaye-koridorami-prestizhnih-zakordonnih-vuziv/>.
2. За полгода пять украинских вузов вылетели из международного рейтинга – Webometrics Ranking of World's Universities. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2013/08/10/307008>.
3. Кількість українських студентів у Польщі зросла вдвічі. – Режим доступу : <http://viza.vn.ua/liczba-ukrainskich-studentow-w-polsce-wzroslo-dwukrotnie.html>.
4. Лібанова Е. М. Інноваційні важелі демографічної політики / Е. М. Лібанова // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2011. – №2.

Шевчук А.В. Мотивационные механизмы регулирования образовательных миграций: въездной и выездной аспекты.

Определено, что в последние годы значительно возросли темпы роста выезда на обучение студентов из Украины, что может представлять угрозу для национальной экономики. Рассмотрены мероприятия предотвращения выезда и мотивационные механизмы возвращения специалистов после обучения за рубежом в Украине. Предложены меры повышения конкурентоспособности отечественных региональных образовательных систем, как один из основных мер предупреждения массового выезда студентов для обучения за границу.

Ключевые слова: образовательная миграция, обучение за рубежом, региональные образовательные системы.

Shevchuk A.V. Motivational Mechanisms of Regulation of Educational Migrations: Entry and Exit Aspects.

Significantly increased the growth rate of departure for training students from Ukraine in lasts years, which could pose a threat to the national economy was viewed in the article. The measures to prevent departure and return motivational mechanisms professionals after studying abroad in Ukraine were considered. The methods to enhance the competitiveness of domestic regional educational systems, as one of the main measures to prevent the mass exodus of students to study abroad were proposed.

Key words: educational migration, study abroad, the regional educational system.